

вистачало, проблема вирішувалась за рахунок залучення чисельних робочих кадрів з різних куточків великої багатонаціональної країни, що з самого початку надавало населенню неоднорідного характеру в національному і культурному відношенні. Ця неоднорідність ще більше посилилась за радянських часів, спочатку в зв'язку з інтенсивною індустріалізацією, а пізніше – з післявоєнним відновленням і подальшим нарощуванням промислового потенціалу. Змінивши місце проживання і спосіб життя, нові мешканці українського індустріального сходу на глибинному психологічному і культурному рівні продовжували залишатись представниками тих народів, чи тих конкретних місцевостей, де вони народились і вирости, тобто де вони сформувались як особистості. Ця ідентичність з своєю малою батьківщиною постійно підтримувалась родинними і іншими зв'язками і контактами, а також тією обставиною, що змінивши місце проживання, люди продовжували жити в тій же самій державі з її звичним соціальним, культурним і політичним макростором. І, навіть пустивши глибоке коріння в новий ґрунт, обзавівшись господарством і дітьми, вони продовжували сприймати цю землю не як батьківщину, а лише як місце проживання, передаючи це сприйняття у спадок наступному поколінню, що створило дуже складну проблему для незалежної України.

Підбиваючи підсумки, доводиться констатувати, що свідомість сучасного українського суспільства має мозаїчний характер, причому окремі фрагменти цієї мозаїки іноді виявляються просто несумісними. До того ж на мозаїчність суспільної свідомості накладається і різноманітність мовних вподобань і що ще драматичніше - розбіжність і навіть діаметральна протилежність регіональних інтересів. Все це ставить складну задачу і перед українськими вченими і перед українськими політиками.

*Лисенко Галина Іванівна, кандидат історичних наук, доцент,
Волкова Світлана Петрівна, старший викладач,
Омелян-Скурта Надія Григорівна, асистент,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури»*
**ПРИДНІПРОВСЬКИЙ РЕГІОН В ІСТОРИЧНОМУ
ТА ЕТНОКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТАХ**

Перш за все слід визначитися з географічними межами Придніпровського регіону, оскільки це поняття стосується не тільки Дніпропетровської, а й суміжних з нею областей, враховуючи різні підходи до регіоналізації України.

Так, групою вчених Національної академії наук (М. Долішній, М. Паламарчук, О. Паламарчук), ґрунтуючись на дослідженнях природи, населення і господарства України, а також на вивченні спроб соціально-економічної регіоналізації інших авторів, було виділено на території України шість макрорегіонів: Центральний, Донецький, Західний, Придніпровський, Причорноморський, Харківський. До речі, у перспективі передбачається

можливість перетворення макрорегіонів на одиниці адміністративно-територіального устрою України [8].

До Придніпровського регіону як одного з найбільш розвинених індустріальних регіонів України, враховуючи соціально-економічну регіоналізацію, відносяться три області – Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, загальною площею 83,7 тис. кв.км. Чисельність населення на 1 лютого 2016 року становила майже 6 млн осіб, або 13,7 відсотки від загальної чисельності населення України. Якщо визначити чисельність населення за областями, то в Дніпропетровській проживає 3 252,2 тис. осіб, у Запорізькій – 1 752,3 тис. осіб, у Кіровоградській – 972,1 тис. осіб (на 2016 рік) [3]. Отже, спостерігається загальноукраїнська тенденція зниження демографічних показників.

Придніпровський регіон розташований у Середньому Придніпров'ї, тобто центральній частині України. Для нього характерні вигідне транспортно-географічне розташування, значні поклади корисних копалин, сприятливі ґрунтово-кліматичні умови степової та лісостепової зон, густа транспортна мережа, приморське розташування, а також досить щільна густина населення та переважаюча частка міського населення (77 %).

Придніпров'я має значні промислові родовища корисних копалин, а також водні, земельні та рекреаційні ресурси¹. Паливно-енергетичні ресурси представлені кам'яним вугіллям Донецького і бурим вугіллям Дніпровського басейнів. У регіоні є всі види мінеральної сировини, необхідної для розвитку чорної металургії. Потужним пластом уздовж річки Інгулець (понад 100 км) залягають залізні руди Криворізького басейну (Дніпропетровська і Кіровоградська області), запаси якого становлять понад 12 млрд тонн. Є залізні руди й у Запорізькій області. Основний район видобутку марганцевих руд – Нікопольський басейн (Дніпропетровська область). Значні запаси марганцевих руд виявлено в Токмакському родовищі (Запорізька область). Руди кольорових металів представлені родовищами нікелю (Кіровоградська область), титану (Дніпропетровська область). Є також значні запаси іншої мінеральної сировини, зокрема будівельних матеріалів [8].

Виробничий профіль Придніпровського регіону визначає металургійний комплекс, машинобудівна та хімічна промисловості. Міжрегіональне значення мають також харчова, легка промисловість, електроенергетика та індустрія будівельних матеріалів.

Якщо розглянути районування України з точки зору рекреації і туризму, то буде важко віднайти загальноприйнятту схему. За О. О. Бейдиком, територію України можна розділити на шість рекреаційно-туристичних районів: 1) Карпатський (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька області); 2) Полісько-Подільський (Волинська, Рівненська, Житомирська, Тернопільська, Хмельницька, Вінницька області); 3) Київсько-Дніпровський (Київська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Черкаська області); 4) Донецько-

¹ Рекреаційні ресурси – це ресурси всіх видів, які можуть використовуватися для задоволення потреб населення у відпочинку та туризмі

Дніпровський (Харківська, Донецька, Луганська, Запорізька, Дніпропетровська, Кіровоградська області); 5) Причорноморський (Одеська, Миколаївська, Херсонська області); 6) Кримський (АР Крим) [1].

Згідно зі схемою рекреаційно-туристичного районування України, розробленою І. В. Смалем, країна поділена на п'ять рекреаційно-туристичних макрорайонів і дев'ять районів мезорівня:

1. Західний, у межах якого виділено Карпатський (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька обл.) і Подільський (Тернопільська, Хмельницька, Вінницька) мезорайони;

2. Поліський, до складу якого входять два райони мезорівня - Столичний (Київська, Чернігівська) і Волинський (Житомирська, Рівненська, Волинська);

3. Центрально-Східний із Придніпровським (Черкаська, Кіровоградська, Дніпропетровська), Слобожанським (Сумська, Харківська, Полтавська) і Донецьким (Донецька, Луганська) мезорайонами;

4. Приморський, де виділено Приазовський (Запорізька, Херсонська) і Причорноморський (Одеська, Миколаївська) мезорайони;

5. Кримський (АР Крим) [7].

За іншою туристичною регіоналізацією України, до складу Придніпровського туристичного району входять Кіровоградська та Дніпропетровська області. Площа району – 56,5 тис. кв.км або 9,4 % загальної території України. У районі проживає 4 224 тис. населення [3]. Характерними особливостями району є значне господарське освоєння і наявність, у зв'язку з цим, значних внутрішніх потреб населення у відпочинку, близькість до Столичного туристичного району та досить зручне транспортне сполучення з ним, наявність значних соціально-історичних рекреаційних ресурсів [2].

Вищезазначені характеристики Придніпровського регіону доводять, що він у різних варіантах регіоналізації виходить за межі Дніпропетровської області, і, відповідно, потребує комплексного підходу для надання йому характеристики.

Історію Придніпров'я можна розглядати за загальноприйнятою періодизацією історії України:

1. Стародавній період (близько 200 тис. років тому – IX століття).

2. Княжий період (IX – XIII століття).

3. Литовсько-польський період (XIV – XVI століття).

4. Козацько-гетьманський період (XVII – кінець XVIII століття).

5. Період перебування під російською владою (кінець XVIII – початок XX століття).

6. Період національно-визвольних змагань (1917 – 1921 роки).

7. Радянський період (1922 – 1991 роки).

8. Період незалежної держави (з 1991 року до сьогодні).

Перші за часом виникнення слов'янські поселення V – VII ст. в межах сучасного Придніпровського регіону, зокрема сучасного м. Дніпро, належать історичним антам, спорідненим зі слов'янами. У VIII – IX ст. у місцевості понад р. Самарою та Дніпровими порогами мешкало слов'янське населення

уличів, а в IX – XIII ст. виникло велике слов'янське поселення на Ігреньському півострові (місто Пересічень). Після татаро-монгольської навали і зруйнування міста на Ігреньському півострові настав час знелюднення. Лише в лісах по Самарі тривало життя нащадків дніпрових слов'ян – бродників, перевізників та «толковинів» (перекладачів з тюркських мов). Міграція чужоземців по степах сучасної Дніпропетровщини призвела до утворення своєрідної зони відчуження, яка у XV ст. називалася «Дике поле» [4]. У козацькі часи ця територія стала складовою частиною земель Запорозької Січі (Війська Запорозького). Управлінський центр Січі розташовувався на території сучасного Нікопольського району Дніпропетровської області. За різних обставин у межах цього району центр Січі п'ять разів змінював місце свого розташування, від чого Запорізька Січ кожного разу отримувала іншу назву. Богдан Хмельницький реформував Запорозьку Січ, утворивши єдиний великий кіш і поділивши земельні володіння Січі на п'ять паланок. Центром Кодацької паланки стало містечко Новий Кодак (уперше згадане в 1650 році, як торговельне козацьке містечко і розташоване біля Кодацького моста поблизу сучасного ж/м Червоний Камінь у м. Дніпро). Період Нової Січі (1734 – 1775 роки) зайняв важливе місце в історії Дніпропетровщини – поживилося економічне життя, виникло багато поселень (Карнаухівка, Сухачівка, Таромське, Кам'янське, Лоцманська Кам'янка, слобода Половиця). Після утворення в 1774 році Азовської губернії була розпочата діяльність із заснування нового губернського міста, яким стало місто Катеринослав (спочатку – Кільченський, з 1783 року – Дніпровський). Розвиток міста і регіону майже на століття уповільнився, коли пішли з життя ініціатори «Катеринославського проекту» - князь Потьомкін і Катерина II. З 1802 року Катеринослав почав повільно розбудовуватися до масштабів великого промислового центру Південної України, яким він став після відкриття в 1880-х роках залізниці і Брянського металургійного заводу. Завдяки діяльності О. М. Поля в міську промисловість були залучені вітчизняні та іноземні капітали, які сприяли відкриттю нових заводів (трубопрокатний, залізобудівний, чавуноплавильний, пічний, цвяшний,) і перетворенню Катеринослава на столицю Придніпров'я. Упродовж буремного ХХ століття регіон (центром якого з 1926 року став Дніпропетровськ) зберіг провідні позиції в країні і не втратив його донині.

Придніпровський регіон належить до чотирьох етнічних зон України: Середня та Нижня Наддніпрянина, Слобожанщина, Південь України. Регіональність українського народного житла Придніпровського регіону, як матеріальної й побутової культури та традицій, формувалася в період XIV–XVIII століть під впливом соціально-економічних, історичних, географічних етнічних чинників. Символічною ознакою поселень є своєрідна близькість розташування поблизу озер, річок та інших видів водойм із відкритим типом та вільною забудовою двору, що є символом відкритості і доступності житла.

Родзинкою регіону є **Петриківський розпис**, який виник ще до появи християнства і відіграв роль оберегу. Люди вірили, що в красі є духовна сила,

і тому вікна та двері будинків, і навіть одяг, обрамляли магічним орнаментом, який захищав господарів. Ця давня традиція орнаментики сотні років широко використовувалася в побуті українців, зокрема, у запорізьких козаків, була популярною в поселеннях південних районів Приазов'я, і збереглася тільки в старовинному козацькому селі Петриківка Дніпропетровської області. Перші дослідження Петриківського розпису, що розпочалися в ХІХ столітті за ініціативою відомого вченого Д.І. Яворницького, дають уявлення про широкий розвиток настінних розписів регіону в багатьох його центрах, таких як Мішурин Ріг, Спаське, Капулівка, Покровське, Романкове, Чумаки, Шульгівка, Чаплинка та інших. Побутові речі із візерунками в стилі петриківського розпису збереглися з ХVІІ століття. В основі петриківського мистецтва лежить образне сприйняття рідної природи, любов до української землі. Класичними елементами петриківського живопису є польові квіти, гілки калини, мальви, півонії, айстри. Петриківський розпис 5 грудня 2013 року було внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО. Наприкінці листопада 2016 року козацькі пісні Дніпропетровщини також були внесені до Списку нематеріальної культурної спадщини, що поставило завдання перед очільниками регіону – зберегти це унікальне надбання людства.

Отже, Придніпровський регіон у економічному, географічному, історичному та етнокультурному аспектах є унікальним і займає провідне місце в сучасній Україні, заслуговуючи на підвищену увагу до нього з боку дослідників, місцевої влади і туристів.

Список використаної літератури

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування : Монографія / О. О. Бейдик. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.

2. В'їзний туризм: Навчальний посібник. Авторський колектив: Коваль П. Ф., Алешугіна Н. О., Андрєєва Г. П., Зеленська О. О., Григор'єва Т. В., Пархоменко О. Г., Дудко В. Б., Михайловський М. О., Бондар С. І. –: Ніжин, Видавництво Лук'яненко В. В., 2010. – 304 с.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. Дніпропетровськ: віхи історії [Изоматеріал] / упоряд. А. Г. Болебрух, С. А. Квітка. – Д. : Грані, 2001. – 256 с. : ілюстр, іл. кольорові.

5. Масляк П. О. Рекреаційна географія [Електронний ресурс] / П. О. Масляк. – Режим доступу:

http://tourlib.net/books_ukr/maslyak-rekr3-3.htm.

6. Придніпров'я : історико-краєзнавчі дослідження: зб. наук. праць / Дніпропетр. нац. ун-т ; відп. ред. С. І. Світленко. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2007. – Вип. 4 . – 2007. – 380 с.

7. Смаль І. В. Основи географії рекреації та туризму: навч. посіб. / І. В. Смаль. – Ніжин: НДПУ, 2004. – 105 с.

8. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: підручник [Електронний ресурс] / Д. М. Стеченко. – К.: Вікар, 2006. – 396 с. – Режим доступу :

<http://studentbooks.com.ua/content/view/979/76/1/2/>

*Сацький Павло Вікторович, кандидат історичних наук, доцент
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ДЕМОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ РАДИ МІНІСТРІВ УРСР І ЦК КПУ З РОЗБУДОВИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КРИМУ У 1954 р.

Після передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР ключовим питанням для керівництва України був розвиток сільського господарства на півострові. Постанова Ради Міністрів СРСР і ЦК КПРС «Про заходи щодо подальшого розвитку сільського господарства, міст і курортів Кримської області Української РСР» передбачала ряд заходів, реалізація яких мала на меті розвиток виноградарства, садівництва, вирощування тютюну, овочів та фруктів у Кримській області [1, арк. 7]. Слід відзначити, що цією постановою на перше місце було поставлено саме розвиток сільського господарства як основи соціально-економічного розвитку півострова. Власне, саме розвиток сільського господарства створював передумови для забезпечення умов збільшення чисельності населення в Криму, його повноцінного освоєння і, головне, повноцінної інтеграції в централізований радянський господарський комплекс. Офіційно цю постанову було розроблено ЦК КПУ і Радою Міністрів УРСР спільно із Кримським обкомом партії й Кримським облвиконкомом. Проект постанови, як зазначено у супровідній записці, було внесено ЦК КПУ і Радою Міністрів УРСР після того, як ці керівні інституції в республіці розібралися із ситуацією в Кримській області виявили необхідність здійснення заходів, передбачених проектом постанови, який ними було внесено на розгляд ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР [1, арк. 5].

Депортація корінного населення із Кримської області наприкінці Другої світової війни призвела до депресивного стану господарства на півострові у результаті руйнації аграрного комплексу. В депресивному стані опиняються і міста Криму, що призводить до фактичного відособлення півострова від централізованої економічної системи в СРСР. Із занепадом сільського господарства, яке надавало до війни основний імпульс для функціонування інших галузей на півострові, основні імпульси для функціонування економіки надає експлуатація окремих об'єктів у Криму загальносоюзними міністерствами і відомствами. Тому щодо соціально-економічного розвитку Криму після Другої світової війни була відсутня комплексна політика, а ситуація в області не надавала можливостей для інституційного забезпечення вироблення й реалізації комплексної програми розвитку економіки півострова. Адже в структурі кримської економіки не було в наявності жодної системи